

П. Делев

Войни на север, от Филип II до Лизимах

съществени в сравнително кратък период от време (по-малко от 50 години), пет големи военни кампании, насочени на север към Долния Дунав и отвъд него, бележат на пръв поглед трайна насока на завоевателната политика на древните македонци през втората половина на IV и началото на III в. пр. Хр. Останали в значителна степен в сянка на по-известните военни кампании на Филип, Александър и диадохите, тези войни на север са оставили фрагментарна и далеч непълна следа в античните извори, а модерната историография в много случаи им приписва предвзети и преувеличени цели. Внимателният анализ на запазените свидетелства показва по-скоро опортюнистическия и инцидентен характер на тези военни начинания, всяко от които е имало своите конкретни и специфични причини, цели и последствия.

1. Походът на Филип II срещу скитския цар Атей (339 г. пр. Хр.)

През пролетта на 339 г. пр. Хр. Филип II вдигнал неуспешната обсада на Перинт и Бизантион и с цялата си армия се отправил към река Дунав. Тази кратка военна експедиция е била предшествана от по-ранни действия в земите на гетите, още по време на голямата тракийска война от 342–340 г. пр. Хр.; сведенията за тях обаче остават твърде непълни и неясни [1, с. 6–7]. Не е известно в каква връзка с тези действия стои и бракът на Филип с една гетска принцеса, дъщеря на местния владетел Котелас (Athen. 13.5, р. 557d; Jordan. Get. 10.65). От същото време датират и първите контакти на Филип със скитския цар Атей, превърнали се впоследствие в основен повод за Филиповата кампания на север [за Атей виж например 2; 3, с. 71–80; 4, с. 200–204; за монетосеченето му 5, р. 33–50].

През четиридесетте години на четвърти век скитите на Атей нахлули в района на Долния Дунав и успели да се установят на южния бряг на реката в Северна Добруджа. Някои автори предполагат, че по това време скитите били притиснати и прогонени от собствената си територия от настъпващите на запад сармати [6, р. 86]; други им приписват период на разцвет, политическа консолидация и военна експанзия [2, с. 16–18]. Възможно е настъплението на скитите да се свърже поне отчасти и със западането на одриското царство след смъртта на Котис I.

Единственото изложение на последвалите събития е запазено в Юстиновите извлечения от Помпей Трог (Justin. 9.2.1–4). Според Юстин скитският цар Атей воювал с хистрианите и помолил Филип за помощ; по-късно обаче, тъй като царят на хистрианите умрял, изпратената от Филип войска била върната без заплащане. Писмо на Атей до Филип и пратеници на последния при скитския цар се споменават и у Плутарх (Plut. Mor. 174 e-f). Освен това Атей воювал успешно срещу трибалите (Polyaen. Strat. 7.44.1; Frontin. Strat. 2.4.20), а един цитат на Аристокрит у Климент Александрийски му при-

писва заплашително писмо до византийците (Clem. Al. Strom. 5.31.3); според едно предположение вместо *византийци* в този текст следва да се чете *бизонити* [7].

Споменаването на Аполония като посредник позволява събитието да бъде отнесено към времето на голямата тракийска война между лятото на 342 и лятото на 340 г. пр. Хр. Противниците на Атей, „християните“ водени от своя цар, остават енигматични; предлагана е идентификацията им било с трибалите на Полиен и Фронтин, които по това време се били придвижили на изток от първоначалните си територии, било с гражданите на гръцкия град Истрия, управлявани от местен тиран или може би подпомагани от царя на трибалите, било може би с местните гети, предвождани от собствения си цар и назовани с име, производно от това на реката Истрос [8, р. 19–20].

Скитският поход е започнал през пролетта на 339 г. пр. Хр. (Aeschin. 3.128) и е продължил най-много до средата на лятото (Justin. 9.2.10–16; ср. Plut. Mor. 174f; Frontin. Strat. 2.8.14; [Ps.]Lucian. Macrob. 10). Кампанията очевидно е била решена в едно генерално сражение; смъртта на възрастния Атей и свидетелствата за многобройни пленници и плячка предполагат, че победата над скитите е била решителна и те вероятно са били трайно прогонени отвъд река Дунав. Филип незабавно поел обратно, но на връщане македонската армия била нападната от трибалите, които си поискали част от скитската плячка. В последвалата битка Филип бил ранен тежко в бедрото, конят му бил убит под него и армията му се видяла принудена да отстъпи безславно, изоставяйки целия си обоз със спорната скитска плячка в ръцете на тракийците (Justin. 9.3.1–3). Маршрутът на Филиповото завръщане и локализацията на тази неблагоприятна за него битка остават еднакво неясни; нерядко се допуска възможността македонската армия да се е придвижила на запад към Софийското поле и засадата на трибалите съответно се разполага някъде около северния подход към проходите през Западния Балкан или около средното течение на реката Искър [9, с. 35; 10, с. 26].

Причините за „скитския поход“ на Филип през 339 г. са също толкова спорни; единственият подробен извор, Юстин, обяснява кампанията с обидата на Филип от отправянето на изпратените в помощ на Атей македонски войски без да им се заплати (Justin. 9.2.4–10), добавяйки и твърдението, че Филип се надявал да покрие разходите на една война с приходите от друга (Justin. 9.1.9). Модерните историци обикновено подозират по-сериозни скрити причини и към желанието за военна и политическа компенсация след неуспешната обсада на Перинт и Бизантион добавят като вероятни мотиви нуждата от предотвратяване на възможна скитска опасност за новозавладените територии в Тракия, намерения за по-нататъшно разширяване на македонската агресия в района между Хемус и Истрос или претенции за предишните одриски владения в него. Впрочем, скитите в Северна Добруджа едва ли биха могли да представляват реална заплаха за земите на юг от Балкана, а макар и откъслечните сведения за светкавичната Дунавска кампания на Филип не създават впечатление за мащабен опит за трайно завладяване на значителна територия, съпоставим в някаква степен например с предходната двугодишна кампания в Югоизточна Тракия. Би могло да се предположи също като алтернативна или допълваща хипотеза, че походът на Филип е бил предприет в подкрепа на неговия тъст Котелас, вероятно по-директно застрашен от скитската експанзия, особено след победите на Атей над християните и трибалите.

2. Походът на Александър Велики срещу трибалите (335 г. пр. Хр.)

Походът на Александър Велики към Дунава бил неговото първо мащабно военно начинание след поемането на царската власт; официално той бил насочен срещу веролюните трибали [11, р. 51–65; 12]. Единственият по-подробен извор за събитията е Анабазисът на Флавий Ариан (Arr. Anab. 1.1.4–4.8; ср. Strabo 7.3.8; Diod. 17.8.1; Plut. Alex. 11.2; Curt. 9.6.20; Polyae. Strat. 4.3.11). Неяснотите в неговия текст са породили много дискусии, особено във връзка с маршрута на македонската армия и местоположението

на някои географски реалии (реката Лигин, остров Певка). Тръгвайки от Амфиполис, Александър навлязъл в земите на „независимите тракийци“ и на десетия ден от пресичането на Нестос стигнал до планината Хемус. След трудно сражение с преградилите пътя му през Балкана тракийци, той навлязъл в земите на север от планината, разбил при реката Лигин някъде в днешна северна България част от войската на трибалите, но не успял да предприеме нищо съществено срещу укрилите се с добитъка и имуществото си на Дунавския остров Певка трибали и съседни тракийци начело с трибалския цар Сирмос, въпреки навременното пристигане на навлезлия от Черно море срещу течението на реката малък македонски флот. След едно демонстративно преминаване на Дунава, при което били обърнати в бягство събралите се на северния бряг гети и бил разграбен „градът“ им, Александър приел пратениците на трибалския цар и на останалите независими крайдунавски племена и сключил с всички тях договор за приятелство; сред другите се появили дори пратеници на поселилите се край Адриатическо море келти. След това Александър бързо се оттеглил на юг през земите на агриани и пеонци, тоест през Софийско и Кюстендилско към долината на Вардар, откъдето подхванал кампанията си срещу разбунтувалите се междуременно илирийци.

Тракийският поход започнал с настъпването на пролетта (Arr. Anab. 1.1.4); при преминаването на откъдния бряг на Дунав високите жита служели за прикритие на войската (Arr. Anab. 1.4.1), т. е. вече сме в разгара на лятото. Ариан очевидно силно е резюмирал събития, запълнили поне няколко месеца. От обсъжданите в литературата варианти за пътя на Александър в началния етап на похода най-приемлив изглежда този през Родопите, както заради достатъчно красноречивия текст на Ариан, така и заради неоснователно пренебрегването сведение у Светоний за Александровото жертвоприношение в родопското светилище на бесите, което едва ли може да се постави в друго време (Suet. Aug. 94.5). Гетите, срещу които Александър предприел своя демонстративен десант на левия бряг на Дунав, са най-рано засвидетелстваните в исторически извор представители на племенната група, изрично локализиращи на север от реката.

Походът на Александър Велики срещу трибалите едва ли е имал приписваната му често с лека ръка свръхзадача да превърне река Дунав в „стратегическа граница“ на македонската държава от типа на римския Дунавски лимес [13, р. 46–47; 14, р. 25–30.]. Ако целите на похода са включвали подчиняването и присъединяването към македонската държава на териториите и племената между Стара планина и Дунав, то те очевидно са останали неосъществени. Според Ариан впрочем Александър желяел само да усмири войнствените си съседи преди похода на изток (Arr. Anab. 1.1.4); лесно е да се допусне също желанието за реванш след поражението на Филип от трибалите през 339 г. пр. Хр., на което младият Александър може би е бил непосредствен свидетел (Justin. 9.1.8).

Данните за участието на тракийски контингенти в армията на Александър Велики по време на източните войни, систематизирани у Хелмут Берве [15, Bd. 1, S. 133–139], потвърждават казаното по-горе за ограничения обхват на македонските завоевания в Северна Тракия. Очевидният дисбаланс в присъствието на северните и южните тракийски племена в Александровата армия изглежда отразява пряко различията в статута на тракийските територии на север и на юг от Балкана по отношение на македонската държава.

3. Походът на Зопирион (332/325 г. пр. Хр.)

Подчинената на македонците част на Тракия била организирана като самостоятелна административна област, поставена под управлението на специален „стратег на Тракия“ (Diod. 17.62.5; Arr. Anab. 1.25.2) [15, Bd. 1, S. 228; 16, S. 39–40; 17]. Като „стратег на Еврота“ и пълномощен представител на Александър, Антипатър би след-

вало да е разполагал след 334 г. пр. Хр. и с върховната власт над Тракия и „*стратегът на Тракия*“ да му е бил подчинен [15, Bd. 1, S. 227–228; 16, S. 38–45]. Твърде допустимо е да се мисли, обаче, че от самото начало статутът и взаимната субординация на двамата стратегии не са били достатъчно стриктно определени.

Поименно са известни трима стратегии на Тракия от времето на Александър Велики — линкестиецът Александър, син на Аероп, Мемнон и Зопирион. Александър бил стратег на Тракия от 336 до 334 т. пр. Хр., когато придружил царя си при преминаването в Азия, след като вероятно лично е ръковолил набирането на тракийските контингенти за неговата армия [15, Bd. 2, S. 17–19, № 37; 18]. Оскъдните сведения за стратега Мемнон [15, Bd. 2, S. 254, № 499; 19, Sp. 653–654] са свързани основно с неговия бунт срещу Антипатър в края на тридесетте години; събитията, споменати в същия пасаж у Диодор, са консулството на Гней Домиций Калвин и Авл Корнелий Кос Арвина в Рим (332 г. пр. Хр.), архонтството на Аристофонт в Атина (330/329 г. пр. Хр.), битката при Арбела (Гавгамела) през есента на 331 г. и въстанието на гърците начело със спартанския цар Агис III, което изглежда е започнало още през 332 г. и е завършило с битката при Мегалополис през лятото или есента на 331 г. (Diod. 17.62.1–63.1) [15, Bd. 2, S. 8–9, № 15]. От хронологическата бъркотия у Диодор може да се извлече като указание за датата на Мемноновия бунт единствено връзката със събитията в Пелопонес: Антипатър прекратил набързо войната в Тракия, за да предприеме спешни действия срещу Агис вероятно през 331 г. пр. Хр. В литературата е наложена хипотезата, че бунтът на Мемнон е бил насочен само срещу наместника на Александър Антипатър и произтичал от неуредените взаимоотношения между двамата стратегии; Карл Белох дори го окачествява като „*предшественик на борбите между диадохите*“ [20, S. 647].

Диодор, който единствен разказва за бунта на Мемнон, за съжаление не споменава нищо за другия стратег на Тракия, Зопирион [21], а сведенията за него у Юстин и Курций Руф са хронологически несъвместими. Според Юстин, Александър научил за злополучния поход на Зопирион „в Скития“ от писмо на Антипатър, което получил след смъртта на Дарий III (лятото на 330 г. пр. Хр.) и което съдържало също сведения за войната на Антипатър срещу спартанския цар Агис (331 г. пр. Хр.) и за похода на епирския цар Александър в Италия (330 г. пр. Хр.) (Justin. 12.1.4–5). Прологът към 12 книга на Помпей Трог (Trog. Prol. 12) поставя разказа за гибелта на Зопирион „в Понта“ в голямо отстъпление за дейността на Антипатър в Европа, съдържащо сведения, освен за походите на епирския цар Александър и на Зопирион, и за този на спартанския цар Архидам в Италия (343–338 г. пр. Хр.), към което била добавена и най-старата история на италийските племена. Курций Руф също говори за писмо, получено от Александър, само че много по-късно — през зимата на 325/324 г. пр. Хр., след завръщането на Александър в Персия; то съдържало сведения за събитията, станали в Европа и Азия по време на покоряването на Индия, т. е. през 327–325 г. пр. Хр. (Curt. 10.1.43–45). Според един пасаж у Макробий пък Зопирион обсаждал Бористенес (Олбия), но градът успял да се спаси, прибегвайки до крайни мерки — робите били освободени, чужденците получили граждански права, всички държавни дългове били опростени (Macrobian. Saturn. 1.11.33).

В научната книжнина са предлагани три алтернативни варианта за реконструкция на тези събития. Според единия, който отдава предпочитание на версията на Юстин, Зопирион е станал стратег на Тракия вероятно още през 334 г., а Мемнон го е наследил на този пост при заминаването му на север или чак след смъртта му; походът на Зопирион се поставя в 332–331 г. пр. Хр., а бунтът на Мемнон се свързва със споменатото от Курций Руф надигане на одрисеца Севт [22, с. 43; 23]. Вторият вариант възприема идеята, че Мемнон и Зопирион са заемали едновременно различни длъжности, единият като стратег на Тракия, другият като „*префект на Понта*“ според формулата на Юстин; и двамата в такъв случай може да са били поставени на длъжност

от самия Александър през 334 г. пр. Хр., а гибелта на Зопирион и бунтът на Мемнон се отнасят, все по Юстин, отново към 332–331 г. пр. Хр. [24, S. 392]. Третият и най-често поддържан вариант поставя Зопирион след Мемнон като стратег на Тракия, осланяйки се на сведението на Курций Руф и пренебрегвайки Юстин; походът на Зопирион се поставя съответно било още в 329/328 г. пр. Хр. [25, p. 70–71; 26, p. 77, 204; 27, с. 189], било (с повече основания) чак в 326/325 г. пр. Хр. [15, Bd. 2, № 340; 28, S. 44–45]. И трите мнения имат своите плюсове и минуси; състоянието на изворите не позволява за съжаление въпросът да получи окончателно и сигурно решение.

Целите и характерът на похода на Зопирион остават неясни поради противоречивите сведения. Някои автори предполагат, че кампанията е била предприета по нареждане на Александър с цел свързване на европейските владения със завоеванията в Бактрия през земите на Скития, с допускане на погрешни географски представи, идентифициращи реките Танаис и Яксарт и съответно генерално подценяващи разстоянията [21, Sp. 764]. Хипотезата обаче противоречи на изричното твърдение на Юстин, че Зопирион предприел войната срещу скитите по своя лична инициатива (Justin. 12.2.16).

4. Първата гетска война на Лизимах (297 г. пр. Хр.?)

Повечето съвременни изследователи разграничават две войни на Лизимах срещу гетите; по-добре документирана от тях е втората, която се отнася към края на първото десетилетие на III в. пр. Хр. Два изворови текста лежат в основата на съществуващите опити за реконструкция на събитията от „първата“ гетска война. Единият е кратък фрагмент от 21 книга на Диодор Сицилийски, който гласи: *„Тракийците пленили Агатокул, царския син, но го освободили с дарове както за да си осигурят убежище срещу превратностите на съдбата, така и с надеждата да получат чрез този доброжелателен акт обратно тази част от земите си, която Лизимах им бил отнел. Те вече не се надявали да победят във войната, след като всички могъщи царе се били споразумели и били в съюз помежду си.“* (Diod. 21.11). Към този текст се добавя и следното доста объркано и неясно съобщение на Павзаний, поместено преди разказа за войната на Лизимах с Антигон в Азия през 302/301 г. пр. Хр.: *„След това Лизимах воювал със съседите си, първо с одрисите, после с гетите и Дромихет. Срещайки противници, опитни във война и превъзхождащи го по численост, самият той успял да се спаси от изключително опасно положение, но синът му Агатокул, който участвал в поход с него за първи път, бил пленен от гетите. Лизимах претърпял и други поражения и, отдавайки голямо значение на пленяването на сина си, сключил мир с Дромихет, като отстъпил на гетския цар своите владения отвъд реката Истрос и дори се видял принуден да му даде дъщеря си за жена. Други казват, че не Агатокул, а самият Лизимах бил взет в плен и бил освободен, когато Агатокул сключил примирие с гетския цар от негово име. При връщането си той оженил за Агатокул Лизандра, дъщерята на Птолемей Лаг и Евридика“* (Paus.1.9.6). Както се вижда, Павзаний смесва сведенията за двете гетски кампании (първата, при която бил пленен Агатокул, и втората, при която в плен попаднал самият Лизимах), смятайки ги за вариантни разкази за едно и също събитие. Той е и единственият античен автор, който във връзка с гетските войни и Дромихет предлага изрична географска локализация „отвъд“, тоест на север от Дунава, макар и само по повод на отстъпени от Лизимах на гетите територии.

Опитите да се съчетаят двете сведения (на Диодор и Павзаний) и да се вместят в общата картина на събитията от периода е довел до няколко алтернативни и еднакво хипотетични решения. Единият вариант датира „първата“ гетска война изцяло преди войната с Антигон, тоест преди 302 г. пр. Хр.; той се доверява на хронологическия ред у Павзаний и на неговото твърдение за ранната дата на брака на Агатокул с Лизандра (*„вече имали деца, когато Лизимах се оженил за Арсиное“*), пренебрегвайки хронологическите податки във фрагмента на Диодор [29, Sp. 6–7].

Втори вариант датира първата гетска кампания по време или непосредствено след войната с Антигон, тоест около 301–299 г. пр. Хр. [30, S. 58–60, 72; 31, р. 97–98]. Презумпцията е, че Агатокул е бил оставен като наместник на баща си в Тракия при преминаването на Лизимах в Азия, а гетите са се възползвали от опразването на района от войски, за да нападнат и пленят младия принц; освобождаването му би дошло логично в светлината на нарастналия авторитет и военни възможности на Лизимах след битката при Ипсос. Трето мнение отнася кампанията към 297 г. пр. Хр. въз основа на Диодоровото твърдение за мира между всички царе [32, р. 116–119; ср. 33, р. 141–142]. Други автори отнасят същото твърдение към ситуацията, възникнала вследствие принуденото примирие между Лизимах и Деметрий след завземането на властта в Македония от последния; така целият епизод с пленяването на Агатокул може да бъде поставен около началото на голямата гетска война [33, р. 183–184; 34, р. 61]. Някои автори пък, подобно на Павзаний, се съмняват в достоверността на сведенията за пленяването на Агатокул, смятайки ги за дублетен вариант на основната версия с пленяването на самия Лизимах от гетите [28, S. 225; 35, р. 45–46].

Един характерен, но обикновено пренебрегван детайл позволява да бъдат изказани някои допълнителни съображения. В големия фрагмент от 21 книга на Диодор, разказващ за пленяването на самия Лизимах в хода на основната кампания срещу Дромихет в края на 90-те години, на два пъти се споменава, че гетския цар се обърнал към своя пленник с обръщението „*татко*“ (Diod. 21.12.2, 6). Контекстът на този двукратно повторен детайл е загубен заедно с останалата извън фрагмента част от разказа на Диодор. Единственото смислено обяснение идва от сведението у Павзаний за брака на гетския владетел с Лизимахова дъщеря като едно от условията на мира, осигурил освобождаването на пленения Агатокул (Paus. 1.9.6). Отнасянето на това сведение към уреждането на отношенията след „*втората*“ война явно противоречи на обстоятелствата в Диодоровия фрагмент, където Дромихет използва обръщението „*татко*“ към току-що пленения Лизимах; очевидно за предпочитане е вариантът династическият брак да се отнесе към резултатите на „*първата*“ гетска война, какъвто е впрочем и буквалният текст на Павзаний. В такъв случай комбинацията от сведенията на Диодор и Павзаний като че ли преди всичко потвърждава оспорваната реалност на този по-ранен сблъсък, а това повишава автоматично стойността и на останалата информация у Павзаний — за пленяването на Агатокул, „*другите поражения*“ на Лизимах и, като част от финалното уреждане, освен сватбата — отстъпването на територии. Тази реконструкция прави по-малко вероятна възможността за късно датиране на „*първата*“ гетска война; най-приемливо и удовлетворяващо фиксиранията у Диодор и Павзаний обстоятелства засега продължава да изглежда предположението за датиране на „*първата*“ гетска война (или поне на заключителния ѝ етап) около 297 г. пр. Хр.; то обаче задължително ще остане хипотетично поради несигурността на самите извори.

Ако сумираме това, което остава вероятно при съпоставянето на наличните сведения, изглежда, че в годините след Ипсос провокираният от офанзивни действия на гетите Лизимах лично е оглавил експедиция срещу тях, в която за пръв път бил придружаван от първородния си син Агатокул, по това време около двадесетгодишен. По време на кампанията срещу „*опитните във война и превъзхождащи го по численост*“ гети диадохът изпаднал в критична ситуация и успял да се измъкне, но синът му Агатокул бил пленен. Впоследствие Лизимах претърпял и други поражения от гетите. Последните обаче, като не се надявали вече да победят във войната „*след като всички могъщи царе се били споразумели и били в съюз помежду си*“ (297 г.?), се съгласили да сключат мир и освободили Агатокул „*с дарове*“, за да получат обратно „*тази част от земите си, която Лизимах им бил отнел*“. Мирният договор бил скрепен с брака на Дромихет и неназована дъщеря на Лизимах [36, с. 204–209].

5. Втората гетска война на Лизимах (294–291 г. пр. Хр.?)

Макар и споменавана в значителен брой антични извори, в своята цялост „втората“ гетска война на Лизимах остава също твърде слабо позната. Едностраничните и пръснати сведения съдържат главно отглас от куриозните събития около пленяването на Лизимах с цялата му армия и последвалото им освобождаване от гетския цар Дромихет, докато многобройни и съществени проблеми около причините, хронологията и географската локализация на войната, хода на военните действия, условията на постигнатия мир и прочие остават спорни и неясни. Най-подробното запазено антично описание се съдържа в един голям фрагмент от 21 книга на Диодор Сицилийски (Diod. 21.12), белязан от явни морализаторски тенденции.

Причините за конфликта между Лизимах и Дромихет остават неясни; възможно е те да се крият в резултатите от „първата“ гетска война, които вероятно не са били изгодни за Лизимах [37, S. 275]. Идеята предполага планирана и подготвена завоевателна експедиция на Лизимах в гетските земи, за каквато достатъчно определено се говори в изворите (Strabo 7.3.14, 7.3.8; Polyæn. Strat. 7.25) — но дали тя не е била ответна реакция на Лизимах след първоначални действия на гетите? Основания за това се търсят в общата политическа ситуация — между кампанията срещу малоазийските градове (296–294 г. пр. Хр.) и избухналата криза около македонското наследство от гледна точка на Лизимах едва ли би било целесъобразно да отклонява вниманието си далеч на север [30, S. 72; 29, Sp. 15]; допуска се и възможна намеса на Деметрий Полиоркет, който не би пропуснал да насърчи нападение на гетите срещу Лизимах, което му е осигурило оперативен простор в Македония [30, S. 72; 38, p. 88]. Впрочем, и този път слабо познаване на хронологията и детайлите на събитията не позволява изричност на заключенията; напълно възможно е, след приключване на малоазийската кампания и още преди събитията в Македония да вземат непредвидимия обрат, довел до установяването там на властта на Деметрий Полиоркет, Лизимах сам да се е ангажирал с вероятно отдавна отлагания конфликт с гетите. Във всеки случай, когато избухва кризата в Македония, гетската война изглежда вече е била в ход (ср. Plut. Pyrrh. 6.6; Justin. 16.1.19; Oros. 3.23.52; Porphyg. fr. 3.3 FHG = Syncell. 504).

Хронологията на „втората“ гетска война, макар и много по-определена в сравнение с тази на „първата“, остава твърде дискуссионна в детайлите. Определянето на началната дата е в зависимост от цитирания вече пасаж на Юстин (повторен и у Павел Орозий), свързващ сключения между Лизимах и Деметрий Полиоркет мир с войната срещу Дромихет (Justin. 16.1.19; Oros. 3.23.52). Беглото споменаване на Порфирий Тирски (у Георги Синкел), че прогоненият от Деметрий Антипатър побягнал при тъста си Лизимах „край Понта“, говори практически за същото (Porphyg. fr. 3.3 FHG = Syncell. 504). Но точната дата на възцаряването на Деметрий (по-рано или по-късно в 294 г. пр. Хр.?) остава спорна; интервалът от възцаряването до прогонването на Антипатър и сключването на мира с Лизимах е с неясна дължина; от друга страна и войната между Лизимах и Дромихет е започнала може би дълго време преди фиксирания от сведението момент. Известията за активността на Лизимах в Азия до 294 г. пр. Хр. (ср. Plut. Demetr. 35.5) не позволяват началото на войната да се търси преди 294 г. и то най-често се поставя в 294 или 293 г. пр. Хр., в повечето случаи с уговорката, че основният поход на Лизимах в гетските земи и неговото пленяване от Дромихет са с една или две години по-късни [29, Sp. 15; 30, S. 72; 31, p. 133; 32, p. 154; 35, p. 45].

Достигналите до нас извори пресъздават твърде схематично развитието на събитията. В една от стратегемите на Полиен се разказва за Севт, стратег на Дромихет, който се представил за беглец и заблудил Лизимах, отвел го в неудобни места и така предопределил изхода на войната (Polyæn. Strat. 7.25). Макар и посочената у Полиен цифра 100 000 да е очевидно преувеличена, Лизимах явно е нахлул в гетските

предели с внушителни сили. Гетите пък очевидно са се отклонили от открито сражение, примамвайки македонците в неудобни места (Polyaen. Strat. 7.25). Измъчвана от глад и жажда (Polyaen. Strat. 7.25; Diod. 21.12.1; Strabo 7.3.14; Plut. Mor. 126 e-f, 183 e, 555 d-e) и нападена от Дромихет (Polyaen. Strat. 7.25), армията на Лизимах се оказала в безнадежно положение и той се видял принуден да се предаде в плен (Diod. 21.12.3; Trog. Prol. 16; Plut. Demetr. 39.6; Plut. Mor. 126 e-f, 183 e, 555 d-e; Strabo 7.3.8, 7.3.14; Memnon 5.1 Jacoby). Вестта за пленяването на Лизимах подбудила Деметрий Полиоркет да нахлуе в Тракия; той очаквал да намери страната беззащитна и лесно да я завладее (Plut. Demetr. 39.6). Но избухналото въстание в Беотия (Plut. Demetr. 39.6 sqq.; Diod. 21.14) и съобщението за освобождаването на Лизимах от Дромихет (Diod. 21.12.3–6; Strabo 7.3.8, 7.3.14; Plut. Demetr. 39.6, 52.6; Trog. Prol. 16; Memnon 5.1 Jacoby) го принудили да се върне обратно. Намесата на Деметрий дава още една възможност за относително уточняване на хронологията на събитията. За съжаление двете беотийски въстания срещу Деметрий, които дават хронологическите рамки на епизода, не подлежат на прецизно датирание и се поместват най-общо в интервала между възцаряването на Деметрий в Македония в 294 г. пр. Хр. и Питийските игри в 290 г. пр. Хр. (Plut. Demetr. 40.7) [39, S. 190–191]. На базата на тези изходни данни пленът на Лизимах у гетите и интервенцията на Деметрий в Тракия се поставят различно в 293 г. [29, Sp. 14], в 292 г. [31, p. 133; 33, p. 182–185; 40, S. 248; 41, p. 220] или дори в 291 г. пр. Хр. [32, p. 88; 35, p. 45]. Нахлуването на Деметрий в Тракия впрочем може би е било същинската причина гетите да освободят толкова бързо и лесно Лизимах [35, p. 45; ср. 42, p. 175–176].

Условията на мира, сключен между Лизимах и Дромихет, остават също доста неясни. Единственото сигурно документирано условие е връщането на гетските крепости, които Лизимах бил завзел (в хода на самата кампания или преди нея?) и чието местоположение е напълно неизвестно (Diod. 21.12.3, 6). Твърде вероятно изглежда гетите да са задържали заложници като гаранция за изпълнението на мирния договор; такъв ще да е бил случаят с Клеарх, синът на Амастрис, който останал в гетски плен и след освобождаването на Лизимах (Memnon 5.1 Jacoby) [30, S. 74; 31, p. 133].

В модерната историография е наложена традицията политическото обединение на Дромихет и разигралите се по време на войната с Лизимах събития да се ситуират в земите на север от Дунав [например 28, S. 225; 29, Sp. 15–16; 30, S. 2–74; 31, p. 132–135; 34, p. 31; 37, S. 275–278]. Някои изследователи ги поставят по-конкретно в Бесарабската степ между долните течения на Дунав и Днестър, с евентуално присъединяване на лесостепните райони на Молдавия, на Североизточна Мунтения или на деснобрежните райони на долния Дунав (т. е. Добруджа) [43, с. 237–238; 44, с. 83, 192]. Други защитават мнението за локализацията на ядрото на гетското царство във Влашката равнина, в Баръганската степ и околните райони на Източна Мунтения [26, p. 51–52; 45, p. 56–65] или още по-западно, около долината на река Арджеш [46, p. 97–100; 47, p. 271–274]. В противовес на преобладаващите мнения, една трета концепция преди време ситуира ядрото на Дромихетовата държава южно от Дунав, в крайдунавска Добруджа между Силистра и Тулча [27, с. 56–57; 48, с. 116]. Неотдавна настоящият автор защити една четвърта концепция, свързваща политическия център на гетското царство с археологически документирания гетски династически център край с. Свещари в Лудогорието [36, с. 218–229; 49; 50; 51, p. 15–18], чиито характеристики позволяват хипотетичната му идентификация с Дромихетовата столица (?) Хелис [52, с. 19–30; 53, с. 105–106].

ЛИТЕРАТУРА

1. Делев П. Филип II и Александър Велики в Северна Тракия // ИРИМ–Русе. — 2008. — Т. 12.
2. Шелов Д. Б. Царь Атей // НС. — 1965. — Вып. 2.

3. Андрух С. А. Нижнедунайская Скифия в VI — начале I в. до н. э. — Запорожье, 1995.
4. Йорданов К. Добруджа през I хилядолетие пр. н. е. Гети // История на Добруджа. — Велико Търново, 2011.
5. Dragănov D. The Coinage of the Scythian Kings in the West Pontic Area. — Sofia, 2015.
6. Rostovtzeff M. Iranians and Greeks in South Russia. — Oxf., 1922.
7. Iliescu V. Le problème des rapports Scytho-Byzantins du IVe siècle av. n. è. // Historia. — 1971. — Bd. 20.
8. Papazoglou F. The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times. Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians. — Amsterdam, 1978.
9. Кацаров Г. И. Цар Филип II Македонски. История на Македония до 336 год. пр. Христа. — София, 1922.
10. Геров Б. Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. Ч. 2 // ГСУ. Факултет по западни филологии. — 1967. — Т. 61. — Кн. 1.
11. Bosworth A. B. A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander. Commentary on Books I—III. — Oxf., 1980.
12. Йорданов К. Походът на Александър Велики в Тракия // Thracia. — 1993. — № 10.
13. Glotz G., Roussel P., Cohen R. Alexandre et le démembrement de son empire. — P., 1938.
14. Will E., Mossé Cl., Goukowsky P. Le monde grec et l'Orient. — P., 1975. — Т. 2. Le IVe siècle et l'époque hellénistique.
15. Berve H. Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage. — München, 1926. — Bd. 1–2.
16. Bengtson H. Die Strategie in der hellenistischen Zeit. — München, 1937. — Bd. 1.
17. Йорданов К. Стратезите на Александър Велики в Тракия // История. — 1994. — Кн. 4–5.
18. Kaerst J. Alexandros (12) // RE. — 1894. — Bd. 1.
19. Stahelin F. Memnon (4) // RE. — 1931. — Bd. 15.
20. Beloch K. J. Griechische Geschichte. — Leipzig, 1922. — Bd. 3.
21. Ziegler K. Zopyrion (1) // RE. — 1972. — Bd. 19A.
22. Жебелев С. А. Северное Причерноморье. Исследования и статьи по истории Северного Причерноморья античной эпохи. — М.; Л., 1953.
23. Iliescu V. Campania strategului Zopyrion la Dunărea-de-jos // Pontica. — 1971. — N 4.
24. Droysen J. G. Geschichte des Hellenismus. — Gotha, 1877. — Bd. 1².
25. Tarn W. W. Alexander the Great. — Cambridge, 1948. — Vol. 1.
26. Pippidi D. M. I Greci nel basso Danubio dall'età arcaica alla conquista romana. — Milano, 1971.
27. Фол А. Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. — София, 1975.
28. Beloch K. J. Griechische Geschichte. — В.; Leipzig, 1925. — Bd. 4. — Abt. 1.
29. Geyer F. 1928: Lysimachus // RE. — 1928. — Bd. 14.
30. Hünerwadel W. Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos von Thrakien. — Zürich, 1901.
31. Possenti G. B. Il re Lisimaco di Tracia. — Torino etc., 1901.
32. Saitta G. Lisimaco di Tracia // Kokalos. — 1955. — Т. 1.
33. Landucci Gattinoni F. Lisimaco di Tracia: Un sovrano nella prospettiva del primo ellenismo. — Milano, 1992.
34. Franco C. Il regno di Lisimaco: strutture amministrative e rapporti con le città. — Pisa, 1993.
35. Lund H. S. Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship. — L., 1992.
36. Делев П. Лизимах. — София, 2004.
37. Droysen J. G. Geschichte des Hellenismus. — Gotha, 1878. — Bd. 2².
38. Saitta G. Lisimaco di Tracia // Kokalos. — 1955. — Т. 1.
39. Gullath B. Untersuchungen zur Geschichte Boiotiens in der Zeit Alexanders und der Diadochen. — Frankfurt am Main, 1982.
40. Beloch K. J. Griechische Geschichte. — В.; Leipzig, 1927². — Bd. 4. — Abt. 2.
41. Walbank F. W. The Hellenistic World. — L., 1981.

42. Wehrli C. *Antigone et Démétrios*. — Genève, 1968.
43. Мелюкова А. И. Скифия и фракийский мир. — М., 1979.
44. Никулицэ И. Т. Северные фракийцы в VI–I вв. до н. э. — Кишинев, 1987.
45. *Pârvan V. Getica. O protoistorie a Daciei*. — București, 1926.
46. *Daicoviciu C. Dacica. Studii si articole privind istoria veche a pamîntului românesc*. — Cluj, 1970.
47. *Trohani G., Nemoianu L. Istorica politica a geto-dacilor in sec. VI—II î. e. n.* // *Revista de istorie*. — 1981. — No. 2.
48. Йорданов К. Центрове на политически живот в гетските земи // Североизточна България — древност и съвремие. — София, 1985.
49. Стоянов Т. Гетската столица при Сборяново — проучвания, резултати, исторически проекции (част 1) // *История*. — 1996. — Кн. 5/6.
50. Стоянов Т. Гетската столица при Сборяново — проучвания, резултати, исторически проекции (част 2) // *История*. — 1997. — Кн. 1/2.
51. *Delev P. Lysimachus, the Getae and archaeology* // *CQ*. — 2000. — Vol. 50. — No. 1.
52. Димитров К. Държавата на тракийската „Свещарска“ династия и нейните контакти през ранноелинистическата епоха // *ИП*. — 1987. — Кн. 12.
53. Делев П. Тракийският град при Свещари — една възможност за историческа идентификация // *Terra antiqua Balcanica*. — 1990. — Vol. 4.

Резюме

Делев П. Війни на півночі, від Філіпа II до Лісімаха

Досить скупа на інформацію про взаємини між Балканами та Північним Причорномор'ям в античну епоху нарративна традиція містить, проте, ряд повідомлень про військові кампанії та конфлікти цього часу. У статті розглядаються декілька військових експедицій, проведених за порівняно короткий проміжок часу — між 339 і 291 рр. до н. е., в напрямку з півдня на північ. Перша з них — проти скіфського царя Атея, відбулася в 339 р. до н. е. під керівництвом Філіпа II. Друга кампанія пройшла під проводом його сина Александра Великого проти трибаллів в 335 р. до н. е. Третя, що відбулася між 332 і 325 рр. до н. е., призвела до катастрофи македонського полководця Зопіріона. Ще дві кампанії, про які повідомляють джерела — це війни Лісімаха проти гетського царя Дроміхета. Наші відомості стосовно всіх п'яти конфліктів неповні й містять багато неясного в хронологічному, географічному та фактологічному аспектах. Слід звернути увагу на цілі п'яти згаданих кампаній, які належать до числа проблем, найбільш активно обговорюваних сучасними істориками. Автор відстоює думку, що не існувало будь-якого систематичного та скоординованого македонського плану експансії на північ. Кожна з військових експедицій, що відбулися між 339 і 191 рр. до н. е., мала свої особливі цілі, була спрямована на різні території, і, ймовірно, всі вони практично не були якимось чином взаємопов'язаними.

Ключові слова: Македонія, Північне Причорномор'я, Дунай, Філіп II, Александр Великий, Зопіріон, Лісімах.

Резюме

Делев П. Войны на севере, от Филиппа II до Лисимаха

Довольно скудная античная нарративная традиция о взаимоотношениях между Балканами и Северным Причерноморьем содержит, между тем, ряд сообщений о военных кампаниях и конфликтах. В представленной статье рассматриваются несколько военных экспедиций, проведенных за сравнительно короткий промежуток времени — между 339 и 291 гг. до н. э., в направлении с юга на север. Первая из них — против скифского царя Атея, состоялась в 339 г. до н. э. под руководством Филиппа II. Вторая кампания прошла под руководством его сына Александра Велико-

го против трибаллов в 335 г. до н. э. Третья, состоявшаяся между 332 и 325 гг. до н. э., привела к катастрофе македонского полководца Зопириона. Еще две кампании, о которых сообщают источники — это войны Лисимаха против гетского царя Дромихета. Наши сведения обо всех пяти конфликтах весьма неполны и содержат много неясного в хронологическом, географическом и фактологическом аспектах. Следует обратить внимание на цели рассматриваемых пяти кампаний, которые относятся к числу проблем, наиболее активно обсуждаемых современными историками. Автор отстаивает мнение, что не существовало какого-либо систематического и скоординированного македонского плана экспансии на север. Каждая из военных экспедиций, состоявшихся между 339 и 191 гг. до н. э., имела свои особые цели, была направлена на различные территории, и, вероятно, все они практически не были каким-либо образом взаимосвязанными.

Ключевые слова: Македония, Северное Причерноморье, Дунай, Филипп II, Александр Великий, Зопирион, Лисимах.

Summary

P. Delev. Wars in the North, from Philip II to Lysimachus

The rather scanty ancient literary tradition on the interrelations between the Balkans and the North Black Sea area contains many accounts of military campaigns and conflicts. The present paper discusses several military expeditions, carried out over a comparatively short period of time, between 339 and 291 B.C., all in the same direction: from south to north. The first of these was lead by Philip II against the Scythian king Atheas in 339 B. C., the second — by his son Alexander the Great against the Triballi in 335 B. C., the third brought about, at an uncertain date between 332 and 325 B. C., the disaster of the Macedonian general Zopyrion somewhere in the North, and the remaining two were the wars of Lysimachus against the Getic king Dromichaetes. Our information on all five conflicts is very incomplete and many uncertainties surround their chronological, geographical and factual aspects. Attention is drawn on the aims of these five campaigns, which are among the problems most hotly discussed by modern historians. The author defends the opinion that there was no systematic and coordinated Macedonian plan for expansion in the North; the several military expeditions between 339 and 191 B.C. had each their particular objectives, were aimed at different territories and do not seem to have been practically connected in any feasible way.

Key words: Macedonia, North Black Sea area, Danube, Philip II, Alexander the Great, Zopyrion, Lysimachus.

